

una necròpolis
d'incineració
tumulària:
rocaplana
de sant tomàs -
puig alt (roses)

per
ENRIQUETA PONS i BRUN

És situada en el massís muntanyós entre Roses i Cadaqués, a la mateixa muntanya on es troben els pujols de Puig Alt i el Paní; aquest últim és el més alt, de 700 m. d'altitud i ambdós estan separats uns tres quilòmetres. Cap a migdia de Puig Alt i en començar a davallar cap a la costa, a la badia de Roses, es veuen a banda i banda del camí, cercles senyalitzats per lloses d'esquist col·locades en posició vertical i limitant unes sepultures d'incineració. El conjunt és format per 36 cercles, de diferent diàmetre, d'un metre a 7 metres —el terme mitjà dels quals és de 2,7 metres—, i respon a una necròpolis d'incineració tumulària situada al vessant Sud-est del Pirineu, establerta en un lloc de fàcil comunicació i resseguida antigament per la transhumància. (Fig. 1).

El lloc va ésser descobert aproximadament cap a l'any 1954, d'una forma esporàdica per afeccionats de la vila de Cadaqués i estiuiejants barcelonins. La cosa certa és que M. Oliva va visitar el lloc, el mes de juny de l'any 1954, i el va identificar com una necròpolis «hallstättica» de gran extensió (OLIVA, 1954, p. 316).

Després d'aquesta troballa i de la seva notificació, així com la comprovació feta per nosaltres, no s'entén el fet que diversos autors fan referència a dues necròpolis del mateix caire, situada una a Puig Alt i l'altra al Pic del Paní (MALUQUER, 1964, p. 10; RAHOLA, 1977, p. 73; ROVIRA, 1976-1978, p. 49):

- MALUQUER, 1964, p. 10 i 11, ens diu: «En la zona muntanyenca dels contraforts de la Serra de Roda i en el mateix ambient geogràfic en què es va desenvolupar un nucli important del Megalitisme, hem descobert dues necròpolis tumulàries no molt llunyanes entre elles i amb les mateixes característiques, en les zones altes del Puig Alt i del Paní».

(A continuació descriu la tipologia de les tombes que és idèntica a les que observem a la necròpolis de Rocaplana de St. Tomàs a Puig Alt).

- RAHOLA, 1977, p. 93, en parlar de Cadaqués antic, comenta que: «la part cèltica constava de dues necròpolis, separades l'una de l'altra i enllaçades per un camí de la mateixa època d'uns 700 m. de longitud, avui també desaparegut, però seguit per nosaltres l'any 1952. Les sepultures formaven cercles de pedres sense devastar verticalment a la terra ..».

(També observem que la descripció tipològica és la mateixa que trobem a la necròpolis de Rocaplana).

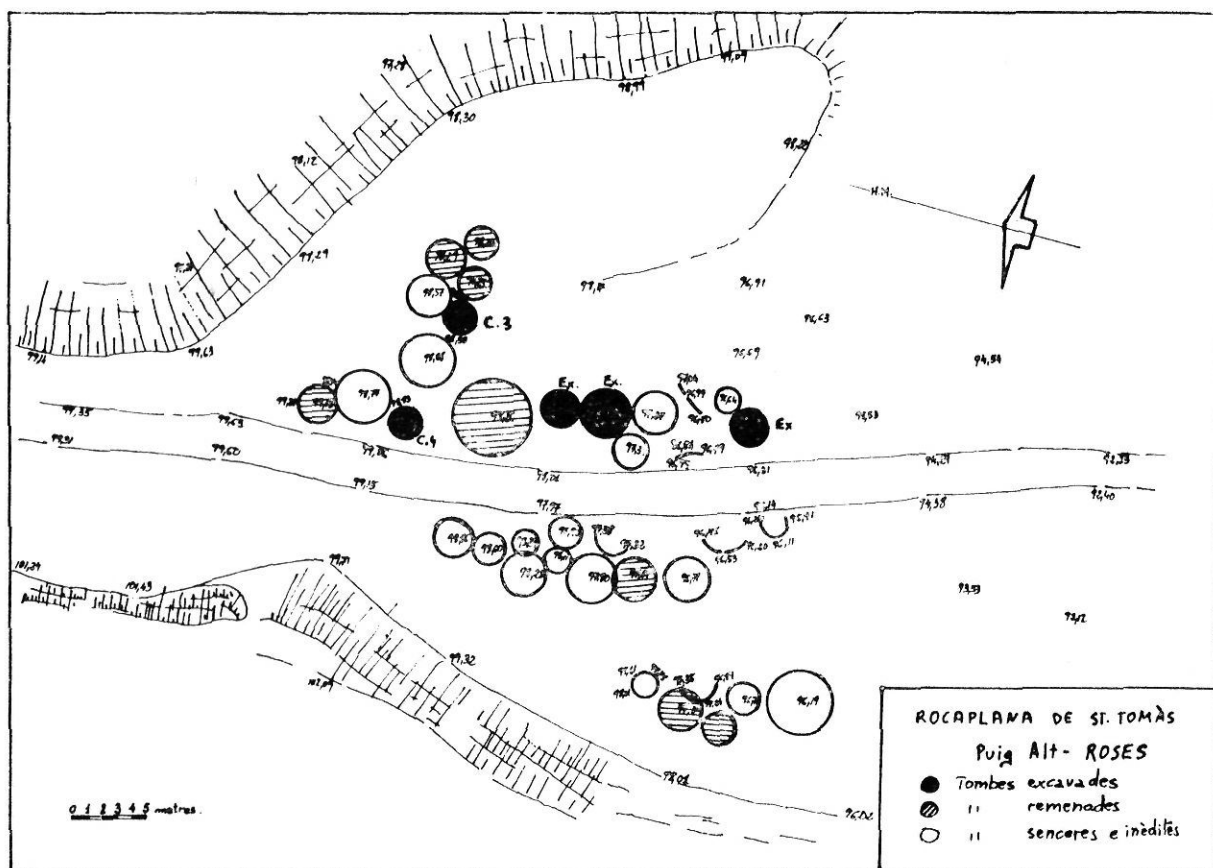

Fig. 1. - Plànol de la necròpolis

I finalment, ROVIRA, 1976-1978, només repeteix el que altres autors han dit, sense comprovar la veracitat de l'existència de les dues necròpolis. La prova és que la bibliografia esmentada per a l'una serveix per a l'altra. Quan fa referència a l'article de l'OLIVA-RIURÓ, 1968, creiem que s'interpreta incorrectament, en parlar de les noves troballes corresponents a l'Edat del Ferro:

«Del **Cau de les Guilles** i els enterraments en forma de túmuls de **Puig Alt** i immediacions del Paní, ambdues a Roses, per l'Alt Empordà...» (OLIVA-RIURÓ, 1968, p. 94).

Crec que queda ben clar que **les dues troballes** fan menció al **Cau de les Guilles** per un cantó, i a **la necròpolis de Puig Alt**, a prop del Paní per l'altre.

La raretat d'aquesta confusió es complica quan el mateix professor Maluquer, el qual va realitzar una prospecció l'any 1964 a la necròpolis de Puig Alt, reafirma l'existència de dues necròpolis, i en canvi el Dr. Oliva mai no ho ha interpretat així.

Amb motiu de la campanya d'excavació de Roses, l'any 1979 i dirigida per la Srta. Aurora Martín, cap del S.T.I.A. de Girona, un petit grup format per Alcía Rodríguez, Assumpció Toledo, M.ª Teresa Genís i Enriqueta Pons, va inspeccionar les muntanyes del Puig Alt i el Paní, acompanyades pel Sr. Ortensi, veí de Roses i bon coneixedor de la zona. La nostra sorpresa va ser que només vam poder localitzar una de les necròpolis, en un lloc anomenat «Rocaplana de St. Tomàs» a migdia de Puig Alt i molt a prop d'unes restes medievals que responen a un cenobi paleocristià. Encara que vàrem insistir en la possible existència de l'altra necròpolis, el Sr. Ortensi ens va assegurar que aquesta era inexistent, ja que ell segueix de fa molts anys totes les troballes arqueològiques que es fan en el terme de Roses.

Davant d'aquest fracàs, degut a les insistències del Sr. Ortensi, vàrem realitzar uns sondetjos a la necròpolis situada al vessant de Puig Alt i férem un plànol topogràfic, per veure la situació i la distribució de les tombes-cercles. Amb l'aixecament del plànol identificàrem 36 cercles, dos d'ells excavats totalment pel profes-

sor Maluquer, nou aparegueren enfonsats per la part central, com si haguessin estat remenats, set havien estat tallats violentament en fer un camí que encara existeix i la resta semblaven sencers. (Fig. 1).

Després d'aquestes primeres observacions, vàrem poder comprovar que totes les tombes tenien una sola estructura externa: enterrament limitat per un cercle de lloses d'esquist i col·locades en posició vertical i clavades en el terra. Dins aquesta estructura circular, existent als dos vessants del Pirineu des del País Basc a Lleida (=baratz, cromlech) s'observen petites diferències formals: dimensions diverses, d'un a set metres de diàmetre, dos cercles concèntrics en unes tombes i en altres s'observa, en un cantó del cercle, una desviació que assenyala una possible orientació geogràfica (veure plànol de la necròpolis).

Quant a l'estructura interna, aquesta presenta diverses modalitats en les quatre tombes excavades. De les dues excavades pel professor Maluquer, ell fa referència a un pseudo-empedrat i a la col·locació de l'urna en un lloc central del cercle. En les dues tombes excavades per nosaltres, l'any 1979, en el cercle núm. 3 varen poder constatar un empedrat limitat per un cercle de lloses verticals i clavades, el qual protegia l'urna situada en un cantó de l'eix central N-S, i les cendres a l'altre.

En tots els casos sembla que el ritu funerari emprat fou el de la incineració. Aquest tipus d'enterrament tumular correspon a la nostra tipologia 7.º, caracteritzat principalment per un enterrament situat a la superfície, prèviament preparat, protegit per una línia de lloses verticals i cobert per pedres de la mateixa categoria. Solament l'urna o les cendres són enterrades dins la terra. (PONS, 1982).

A continuació descrivim l'excavació de les tombes denominades núm. 3 i núm. 4:

La tomba-cercle núm. 3 (Figs. 2 i 3).

És situada cap al NE de la necròpolis i davant el Paní, pujol sobre el qual es troba instal·lada una base aèria militar (Esquadró d'Alerta i Control núm. 4. Defensa Aèria de l'Exèrcit de l'Aire).

Aquesta tomba estava limitada en la seva superfície per unes lloses d'esquist, d'una sola filada i formant un cercle que amida 2,70 metres de diàmetre N-S i EW. Algunes de les lloses varen romandre en la seva posició vertical, clavades al terra, i d'altres es varen trobar caigudes en posició plana. En l'excavació varen poder distingir tres nivells característics:

- **nivell 1:**

Anomenat també superficial, estava limitat pel cercle de pedres, visibles amb prioritat en l'excavació. Es compost per terres i pedres de color gris com el subsòl i barrejades de matèries orgàniques de les herbes que hi creixen.

- **nivell 2:**

El canvi de nivell es fa degut a la desaparició de terres de gra fi per altres de més argiloses i fosques. Apareix en aquest nivell un nou cercle de pedres de diàmetre inferior i concèntric al de l'estructura externa. El cercle intern limita encara més el recinte funerari per unes lloses d'esquist o talls fets a la roca. El centre apareix cobert per lloses també d'esquist col·locades de pla i ben ajustades les unes a les altres, les quals recerquen dos forats ben encaixats. Dins aquests forats, situats a un i altre cantó de l'eix central N-S es troben l'urna cinerària a l'esquerra i les cendres del mort a la dreta.

El terra empedrat que cobria el cercle intern, forma cap al Nord un corredor que recorda els antics dòlmens. Al Nord es troba el pic de Paní.

- **nivell 3:**

Es format per les caixes excavades al terra i conservava l'urna cinerària i les cendres del mort. Aquests forats estaven excavats en el subsòl en el qual hi havia l'urna voltada de pedres per a sostenir-la. L'urna, del tipus 11c.2 de la nostra classificació, (2c de Palol), aparegué inclinada cap a l'Est i no contenia cendres. Les restes del mort es varen trobar fora l'urna i dins un altre forat.

Les conclusions de l'excavació de la tomba 3 foren fructíferes gràcies al bon estat de conservació. L'urna aparegué fragmentada però sencera, i és decorada amb la tècnica de l'acanalat associada a la de puntejat, a l'espatlla. És una urna corrent a la necròpolis d'Agullana (forma 2 de Palol) i apareix en contextos més antics, sobretot de complex «mailhacià» (PALOL, 1958; PONS, 1976). Tant la forma com la decoració correspon a la fase dels primers incineradors establerts a l'Empordà, en l'època més tardana quan s'inicien els contactes tumularis. Els paral·lels més pròxims els trobem a la necròpolis de Can Bech de Baix (Agullana) i Parallí (PONS, 1981).

Fig. 2. - Túmul 3 - nivell 2n de la tomba: U = lloc de la urna; C = lloc de les cendres; p = passadís simulat orientat al Nord.

La tomba-cercle núm. 4:

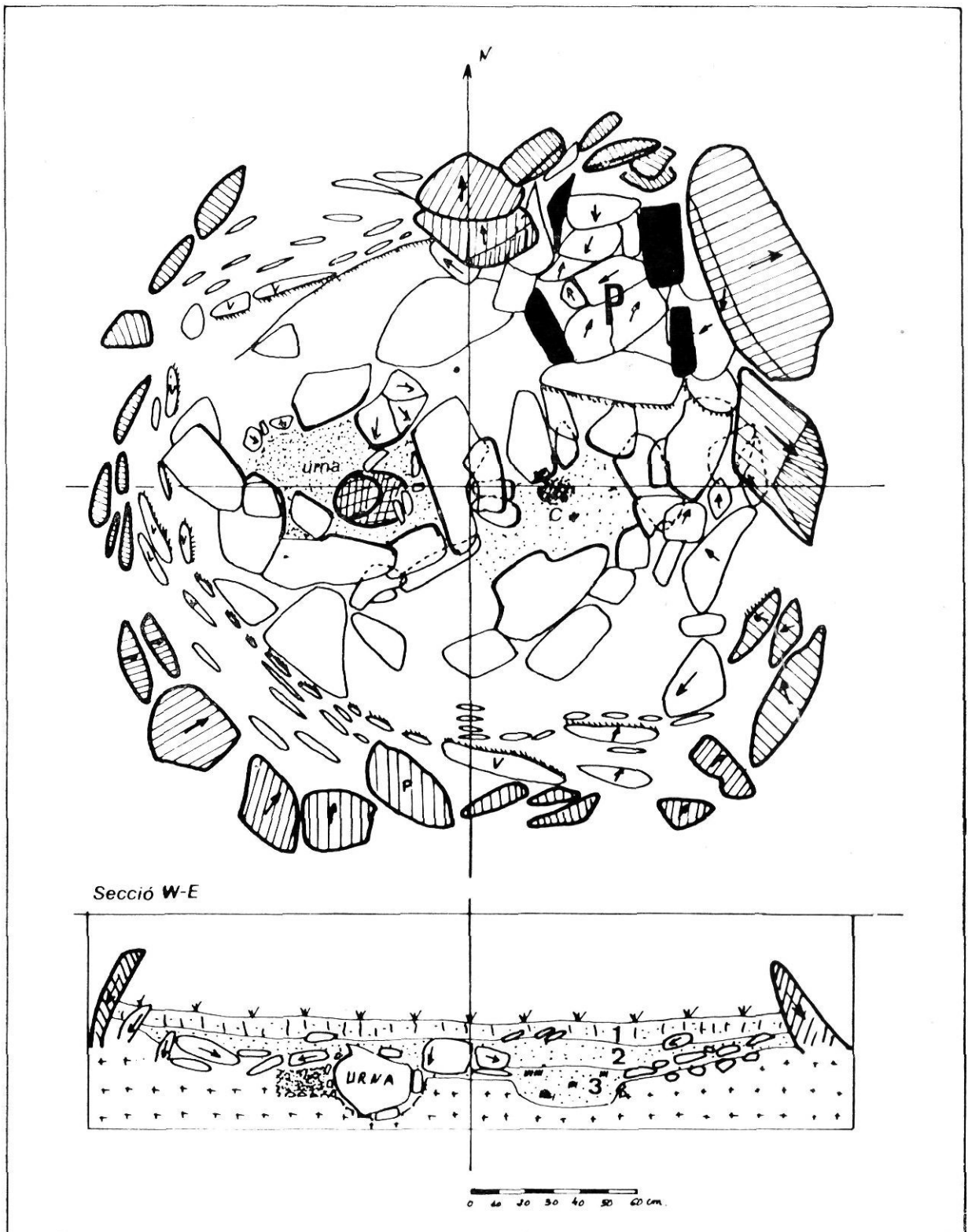
És situada a la dreta i a la vora del camí que divideix la necròpolis en dues zones. Aquesta tomba és limitada per un cercle de lloses d'esquist, la majoria de les quals s'han trobat caigudes o inclinades, però algunes romanen encara en la seva posició vertical i clavades al terra. Anteriorment a l'excavació, presentava un enfonsament en la part central, que indicava una violació de l'enterrament. Aquesta destrucció no afectà totalment l'estructura de la tomba.

Encara que presenti els nivells arqueològics de la tomba núm. 3, la tomba cercle núm. 4 no era del tot circular sinó que en un dels cantons acabava en una punta dirigida cap al Nord. El cercle amida aproximadament 2'5 metres de diàmetre.

Els resultats d'aquest enterrament foren els mateixos que la tomba núm. 3, donat el cas que aquella resultà destruïda amb anterioritat. No vàrem poder identificar la localització de l'urna

ni la deposició de les cendres. Els fragments ceràmics es varen trobar escampats i dispersos, però vàrem identificar el «loculus» antic o zona on estava dipositada l'urna, situat en el bell mig del cercle, mitjançant la troballa de la base de l'urna. Les cendres del mort es varen trobar separades del «loculus» per una llosa vertical, fenomen del qual fa pensar en un ritu semblant al de l'enterrament 3: cendres separades de l'urna cinerària i limitades en zones concretes del cercle, no disperses i en contacte amb la terra, urna sense tapadora i decorada amb la tècnica de la incisió doble, i estructura de planta dolmènica amb càmera circular i corredor de forma triangular orientat al Nord.

La construcció de la tomba en forma de cercle i simulant un túmul, situa aquesta necròpolis en la fase intermèdia dels Camps d'Urnes, en el període de transició de l'Edat del Bronze a la del Ferro. Aquesta fase queda perfectament limitada, degut a la reacció de pobles de tradició tumulària, que s'imposa a l'Empordà quan

• material ceràmic.
C. cendres
V: lloses verticals.
P: " Planes.

Rocaplana - Puig Alt.
Túmulo - 3 -

Fig. 3. - Dibuix, plànol i secció de la tomba 3.

aquesta està ocupada pels incineradors anomenats mailhacians. S'adopta el mateix ritual funerari, però es mantenen formes estructurals antigues: planta de forma dolmènica, cobertura tumulària i contacte de les cendres del mort amb la terra.

Les relacions o influències tumulàries són d'origen transpirinenc, i només queden reflectides pels llocs d'enterraments. L'habitaclle a l'aire lliure evoluciona sense experimentar cap

ruptura o canvi estructural, encara que la cultura material es diferenciï formalment de la de les necròpolis.

Els començaments de l'Edat del Ferro són marcats definitivament per la definició dels trets fonamentals de la població empordà-rossellonenca, en un territori concret que s'estén des de l'Auda fins al Ter, cap als voltants del s. VII abans de la nostra era.

BIBLIOGRAFIA ESSENCIAL:

- J. MALUQUER DE MOTES, **El proceso histórico de la población prerromana del Ampurdán**, 26, pp. 1964, Inèdit.
- M. OLIVA PRAT, **Trabajos complementarios de prospección y recogida de materiales arqueológicos por la provincia gerundense en 1954**, a Actividades de la Comisaría Provincial de Excavaciones Arqueológicas de Gerona en 1954 a A.I.E. Gerundenses, IX, 1954, p. 316.
- J. MALUQUER DE MOTES, **Nuevas orientaciones sobre la Edad del Hierro en Cataluña**, a XXVII Congreso Luso-Español para el Progreso de las Ciencias, Bilbao, julio 1964, Madrid, 1965, p. 313.
- M. OLIVA I PRAT y F. RIURÓ LLAPART, **Hallazgos en la necrópolis hallstättica de Anglés**, a PYRENAE IV, Barcelona, 1968, p. 94.
- Jordi ROVIRA, **El Bronze Final a la vessant Sud del Pirineu Català**, 2on. Col·loqui Internacional de Puigcerdà, 1976-1978, p. 53.
- Josep RAHOLA I SASTRE, **Cadaqués antic, Rodalia**, Revista de Girona, n.º 79, pp. 91-94, Girona, 1977.
- J. MALUQUER de MOTES, **Late Bronze and Early Iron in the valley of the Ebro**, a The European community in Later Prehistory, BOARDMAN, J. BROWN, M.A. POWELL, T. ed. London 1971.
- P. de PALOL, **La necrópolis hallstättica de Agullana (Gerona)**, a B.P.H., vol. I, pp. 235, Madrid, 1958.
- Enriqueta PONS i BRUN, **Introducció al ritu de la incineració a la plana de l'Alt Empordà**, a Treballs d'Història, Girona 1976, pp. 1-34.
- Enriqueta PONS i BRUN, **La població pre-emporitana**, a Dossier: «Emporion, la ciutat grega d'Empúries», a L'Avenç n.º 38, maig 1981, pp. 27-29.
- Enriqueta PONS i BRUN, **Les necròpolis d'incineració en el període entremig de l'Edat del Bronze a la del Ferro**, a Cypselà IV. Girona, 1982, pp. 91-101.